

**Голові спеціалізованої вченої ради
Д 26.133.06 у Київському університеті
імені Бориса Грінченка**

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Мосьпан Наталі Вікторівни «Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в
Європейському Союзі», представленого на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 –
теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вирішення проблем розбудови та гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці, запровадження відповідних науково обґрунтованих змін і доповнень до нормативно-правової бази, удосконалення процесу прогнозування потреб ринку праці у фахівцях з вищою освітою. Критичне осмислення європейського досвіду щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці та визначення шляхів впровадження кращих здобутків країн Європейського Союзу має важливе значення як для вироблення ефективної освітньої політики, так і політики зайнятості в Україні в контексті імплементації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. За цих обставин особливий науковий інтерес становить визначення тенденцій та інших наукових засад взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. Разом з тим, в освітній, педагогічній науці всебічне вивчення європейських тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці не розглядалося як предмет окремого системного наукового дослідження.

Також актуальність представленої роботи підтверджується тим, що дисертаційне дослідження виконано відповідно до тем наукових досліджень «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної, особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти» (державний реєстраційний № 0110U006274, 2010-2015 рр.) та «Освітологічні засади забезпечення якості освіти в університеті» (державний реєстраційний № 0116U003292, 2016-2021 рр.), що виконувалися науково-дослідною лабораторією освітології Київського університету імені Бориса Грінченка, а також «Зміст та технології забезпечення якості неперервної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний № 0116U003295, 2015-2020 рр.), що виконувалася кафедрою теорії та історії педагогіки цього університету.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації Н.В. Мосьпан уперше представлені такі істотні наукові результати, зокрема: узагальнено тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу, класифіковані за трьома рівнями ринкових відносин: макро-, мезо- та мікрорівнями. Авторка визначила Європейський простір вищої освіти, а саме держави, вища освіта та ринок праці, як макрорівень, заклади вищої освіти та підприємства як мезорівень, суб'єкти освітнього процесу, студенти та роботодавці, як мікрорівень. Також, дисертанткою охарактеризовано чинники стимулювання та систематизовано механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі; здійснено порівняльний аналіз тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та Україні та обґрунтовано перспективні напрями використання досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні; розроблено рекомендації для гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні на основі досвіду Європейського Союзу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінка змісту та завершеності дисертації. Обґрунтованість та достовірність основних наукових положень дисертації, одержаних результатів, висновків та рекомендацій підтверджується використанням системи наукових підходів: системного, комплексного, порівняльного, міждисциплінарного, культурологічного, прогностичного, які забезпечують цілісність вивчення досліджуваної проблеми. Концепція дослідження ґрунтується на авторському розумінні поняття «взаємодія вищої освіти з ринком праці» як міждисциплінарної наукової категорії, що охоплює окремі положення предметних областей різних галузей знань та спеціальностей: освіти, економіки, права, соціології, філософії, культурології.

Дисертаційна робота має логічну структуру, зумовлену метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, шістьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 520 сторінок, з яких 402 сторінки основного тексту. У дисертації використано 587 джерел, із них 376 англійською мовою..

Зміст розділів дисертації спрямований на виконання завдань, поставлених відповідно до мети дослідження.

У першому розділі – «Взаємодія вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі як предмет наукового дослідження» – проаналізовано базові поняття дослідження в українському та європейському науковому просторі;

охарактеризовано наукові дослідження з проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці; подано концепцію дослідження тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. Заслугує уваги введене авторкою у науковий обіг поняття «маркетизація вищої освіти».

У другому розділі – «Модернізація вищої освіти Європейського Союзу до потреб ринкової економіки» – проаналізовано вплив процесів глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації на розвиток вищої освіти в Європейському Союзі. Представлено характеристику стратегічних документів, які заклали підґрунтя для взаємодії вищої освіти з ринком праці, серед них Лісабонська та Саламанська конвенції, Сорбонська та Болонська декларації, Лісабонська стратегія та Стратегія «Європа 2020», комюніке міністерських конференцій.

У третьому розділі – «Чинники взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу» – охарактеризовано чинники стимулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в ЄС, наведено ознаки маркетизації вищої освіти.

У четвертому розділі – «Механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу» – розкрито особливості механізмів нормативно-правового регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці, організаційно-управлінських структур регулювання системи стандартів та якості освіти, програмно-цільових заходів оновлення кадрового потенціалу, різних форм фінансування вищої освіти в Європейському Союзі.

У п'ятому розділі – «Узагальнення та характеристика тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу» – узагальнено та класифіковано тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу відповідно до трьох рівнів ринкових відносин: макро-, мезо-, мікро-.

У шостому розділі – «Використання досвіду Європейського Союзу для гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні» – проаналізовано сучасний стан взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні; здійснено порівняльний аналіз тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в ЄС та Україні та обґрунтовано перспективні напрями використання досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні.

У цілому дисертація є завершеною науковою працею, результати якої характеризуються науковою новизною та вирішують конкретне наукове завдання – визначити та узагальнити тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та на цій основі розробити рекомендації щодо гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Авторка успішно виконала поставлені завдання дослідження та виклала основні наукові положення, висновки і рекомендації в монографії та 25 одноосібних статтях у провідних фахових виданнях України (15 з яких включені до міжнародних наукометричних баз), 4 статтях у зарубіжних періодичних виданнях (з них 2 статті в періодичних виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних Scopus і Web of Science).

Основні теоретичні та прикладні результати дослідження оприлюднені у виступах і доповідях на 20 міжнародних і всеукраїнських наукових заходах.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Зміст, структура, результати роботи, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і відображають основні положення дисертації.

Дискусійні положення та зауваження. Разом з тим, у дисертації Н.В. Мосьпан є певні дискусійні положення, зокрема такі.

1. Формулювання описаних в дисертації суперечностей щодо розвитку взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні, що доводять актуальність дослідження обраної проблеми, а саме: між соціально-економічною значущістю взаємодії вищої освіти з вітчизняним ринком праці та відсутністю ефективної моделі гармонізації цієї взаємодії та між наявністю європейського досвіду щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці та відсутністю обґрунтованих напрямів його практичного застосування в Україні, некоректні з огляду на те, що суперечність виявляється тільки між наявними явищами та процесами.

2. У роботі не повною мірою дотримано єдиного підходу до визначення змісту понять і застосування термінів наукового дослідження.

Наприклад, у концепції дослідження, що ґрунтується на розумінні поняття «взаємодія вищої освіти з ринком праці» як міждисциплінарної наукової категорії, взаємодія вищої освіти з ринком праці розглядається «як партнерські зв'язки між суб'єктами економічних відносин (держава, вища освіта та ринок праці (макрорівень); заклади вищої освіти та підприємства (мезорівень); студенти та роботодавці (мікрорівень)», у той же час у роботі наявні положення, де автор розглядає Європейський простір вищої освіти як макрорівень, заклади вищої освіти як мезорівень, суб'єкти освітнього процесу (а це не тільки студенти та роботодавці) як мікрорівень. Крім того, надане визначення потребує доопрацювання, адже мається на увазі, очевидно, партнерські зв'язки не тільки між суб'єктами економічних відносин, але й між закладами вищої освіти та підприємствами; студентами та роботодавцями.

Також, зустрічаються різні назви щодо одного поняття – або Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (що відповідає міжнародним документам і національним нормативно-правовим актам), або система накопичення та перенесення балів; крім того, використовується поняття «освітньо-кваліфікаційний рівень» щодо ступенів вищої освіти, що не відповідає національним нормативно-правовим актам.

На стор. 59 дисертації авторка стверджує, що «розуміння поняття «competence» відповідає вітчизняному терміну «компетенція», а «competency» – «компетентність», але не обґрунтовує таку думку з точки зору вітчизняної теорії та практики застосування цих англійських термінів. Принаймні у законодавчому полі «компетентність» і «компетенція» мають інші характеристики, що корелюються з положеннями ЄПВО.

3. У другому і третьому розділах надані характеристики програм міжнародної співпраці ЄС (Темпус, Еразмус Мундус, Еразмус тощо), які діяли до 2013 р., програми Еразмус+, що з 2014 р. об'єднала всі згадані напрями, не повною мірою відповідають положенням документів цих програм.

4. На стор. 131 авторка згадує у множині як Рамку кваліфікацій ЄПВО (QF ENEA), так і Європейську рамку кваліфікацій для навчання впродовж життя (EQF-LLL), але вони існують в одному варіанті кожна. Також, наявні деякі положення дисертації щодо європейських і національних рамок кваліфікацій, що не повною мірою відповідають дійсності, наприклад щодо того, що «паралельно з Рамками кваліфікацій для ЄВПО були розроблені Болонські рамки кваліфікацій (Bologna Framework), які включають три цикли підготовки».

5. Положення дисертаційного дослідження набули би більшої переконливості, якби було використано сучасні дані, зокрема щодо розвитку НРК в ЄС (табл. 2.3.3, 2011-2012 рр. та ін.), наприклад Болонський звіт 2018 р. оприлюднив останню інформацію щодо різних аспектів Болонського процесу.

6. Наукова новизна, у частині, де зазначено, що набули подальшого розвитку положення щодо закономірностей розвитку вищої освіти в умовах ринкової економіки, не отримала належного обґрунтування в дослідженні, адже не зрозуміло, про які саме закономірності йдеться. Також, щодо того, що вперше виокремлено тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці ЄС на трьох рівнях: ЄПВО, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу, можна стверджувати, що представлені у роботі тенденції скоріше класифіковано за певними рівнями. Дещо втрачена наукова строгість при формуванні переліків тенденцій, адже ці переліки, надані у науковій новизні, розділі 5 та у висновках дисертації, відрізняються між собою.

7. У тексті дисертації зустрічаються стилістичні неточності, наявні неточні переклади з англійської як назв міжнародних документів, так і деяких понять, зокрема skill gaps перекладено як відсутність кваліфікації, а точніше було б – як прогалини в навичках/компетентностях, skill shortages – як дефіцит кваліфікацій, але відповідає суті поняття – нестача навичок/компетентностей.

У цілому викладені зауваження та побажання, що можуть бути враховані в подальшій науковій роботі дисертантки, не зменшують теоретичного та практичного значення результатів дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Наталії Вікторівни Мосьпан «Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі» є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке містить нові наукові результати, що можуть сприяти вирішенню проблеми гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні, та за своїм змістом, науковою і практичною значимістю результатів дослідження відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656, від 30.12.2015 р. № 1159, від 27.07.2016 р. № 567), а її авторка Наталя Вікторівна Мосьпан заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, с.н.с., доцент,
головний науковий співробітник відділу
політики та врядування у вищій освіті,
Інститут вищої освіти НАПН України

Ж.В. Таланова

Підпис *Таланова Ж.В.*
Заступник завідувача відділу науково-організаційної та кадрової роботи
Інституту вищої освіти НАПН України.

19.09.2019р.